

Obr. 1 Kultovní bárka *henw* se sokolí podobou boha Sokara (kresba J. Malátková)

O Sokarově svátku na memfidské nekropoli

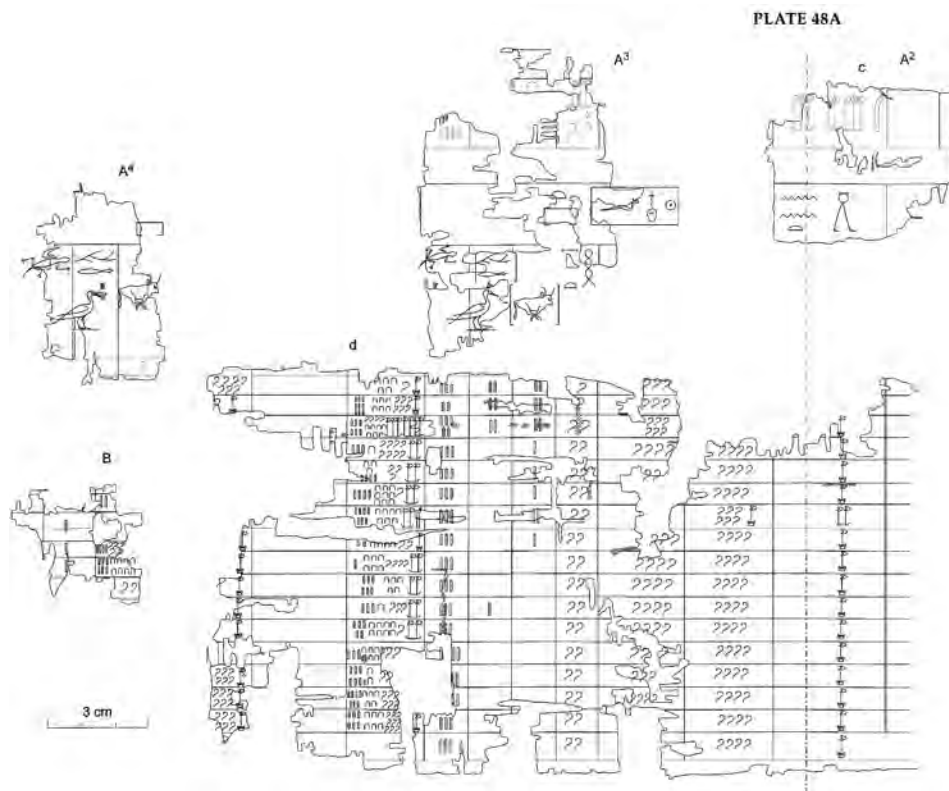
Miroslav Verner

Vedle obyčejných, všedních dní byla velká memfidská nekropole, táhnoucí se od Abú Rawáše po Meidúm, také dějištěm mnoha dní svátečních, jež byly zasvěceny bohům a významným dnům lunárního roku, a ovšem i zemřelým. Jádrem tohoto dějiště byly ve Staré říši, vrcholné době rozkvětu memfidské nekropole, především královské hroby a pyramidové komplexy. Svědectví o svátcích na nekropoli nám podávají soudobé prameny, zejména písemné, mezi nimiž zaujímají významné místo abúsírské papyry, pozůstatky archivů zádušních chrámů Neferirkarea, Raneferefa a Chentkaus II. v Abúsíru (Posener-Kriéger – Cénival 1968; Posener-Kriéger 1976 a 1995; Posener-Kriéger – Verner – Vymazalová 2006). Cenným pramenem jsou, navzdory své zlomkovitosti a neúplnosti, také nápisy z Niuserreova slunečního chrámu v Abú Ghurábu, zejména tzv. zakládací nápis A a B s kalendářem svátků ze vstupní budovy tohoto chrámového komplexu (Helck 1977: 47–78). V tomto článku se budeme věnovat výpovědi, kterou tyto dokumenty podávají o nejvýznamnějším ze svátků pohřebiště, Sokarově svátku.

Původní charakter Sokarova svátku je dosud předmětem diskuzí. Sokar byl s největší pravděpodobností původně jen místním bohem, jehož sídlo se možná nacházelo v dutinách skalního útesu severní Sakkáry nad tzv. Abúsírským rybníkem. Poměrně záhy se stal bohem mrtvých a splýnul s Ptahem a Usirem. Abúsírský rybník byla přirozená, pravidelnými záplavami doplňovaná vodní nádrž, která bývá identifikována s jezerem *Pdꜣw* z Textů pyramid (např. v ří-

kání PT 300, § 445, viz Faulkner 1969: 89; viz také Gabbala – Kitchen 1969: 52). Průběh Sokarova svátku známe poměrně podrobně z textů z Pozdní a Ptolemaiovské doby (viz např. Chassinat 1966–1968), jakou konkrétní podobu však měl na memfidském pohřebišti, nevíme. Součástí svátku byl velmi pravděpodobně průvod v čele s kněžimi nesoucími kultovní podobu boha v jeho typické bárce *hnw* s dovnitř obrácenou antilopí hlavou na špičce příďe. Průvod

Obr. 2 Zlomek papyru 47 A
z Raneferefova archivu
(kresba J. Malátková)

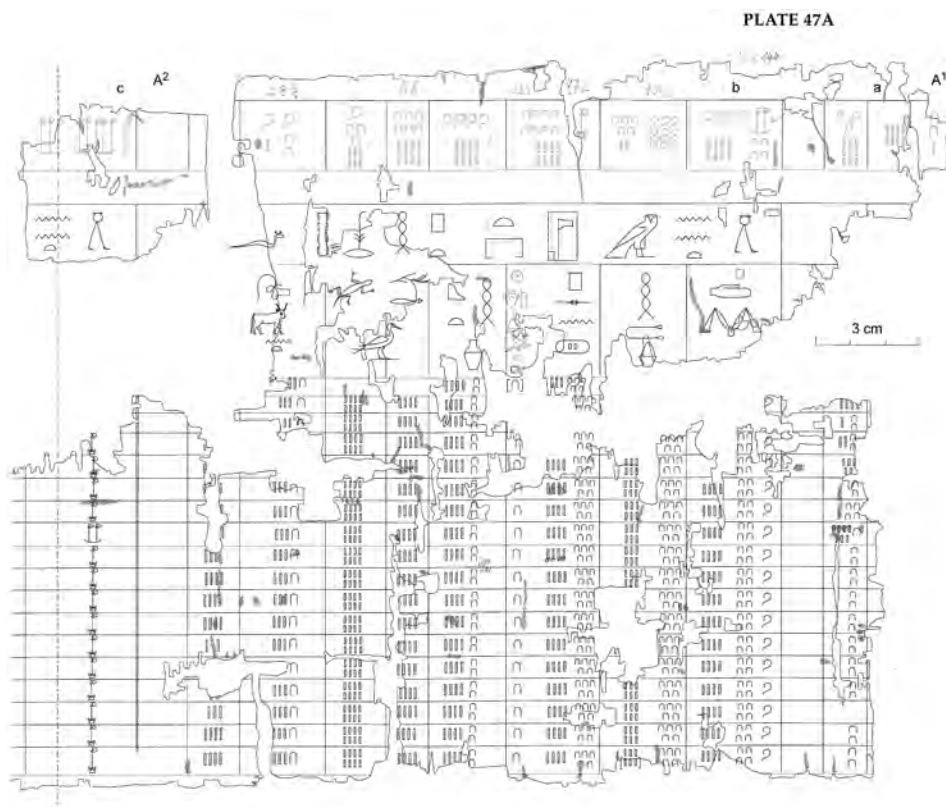

Papyrus Archive – Plates 121

postupně navštívil údolní chrámy pyramidových komplexů a bůh Sokar se tak symbolicky setkal s králi, kterým komplexy patřily. Podle kalendáře svátků na jižní stěně chrámu Ramesse III. v Medínit Habu začínala hlavní etapa Sokarova svátku 21. dne 4. měsíce doby záplavy „otevřením okna v Šetjet“ (název původní Sokarovy svatyně v Memfidě) a končila 30. dne téhož měsíce „vztyčením pi-

líře *džed*“. Svátek provázely modlitby a řada rituálů, mezi něž například patřilo obětování cibule a její „vázání“ (symbolicky kolem krku zemřelého jako jeho mocná ochrana). Svátek vrcholil 25. dne, kdy se konal už zmíněný Sokarův průvod s barkou *henu* (obr. 1), během něhož se bohu vzdávala úcta, konaly se další obřady a rozdávaly se obětiny v zádušních chrámech a hrobkách (Wohlgemuth 1957:

Obr. 3 Zlomek papyru 48 A
z Raneferefova archivu
(kresba J. Malátková)

Papyrus Archive – Plates 119

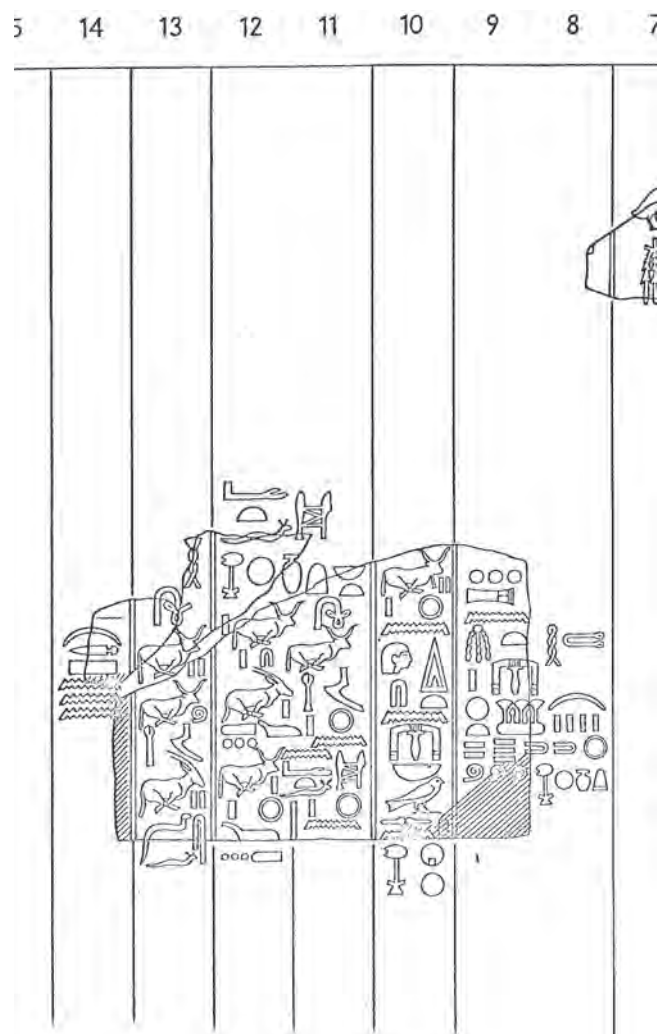
18–23). Přípravná a závěrečná fáze dobu trvání Sokarova svátku rozšířily na nejméně 11 dní, možná i více.

„Sokarův svátek“, *Hb Skr*, je doložen jednak na zlomku č. 442 ze zakládacího nápisu Niuserreova slunečního chrámu (Kees 1928: Blatt 29; Helck 1977: II.3), jednak v Neferirkareově papyrovém archivu (Posener-Kriéger 1976: 549–553). V prvním případě po názvu svátku následuje v textu jeho specifikace: „*Vlečení (sochy) Sokara*“. Helck na základě tří drobných fragmentů hypoteticky rekonstruuje text následující po názvu svátku jako: „Jeho Veličenstvo vykonalo procesí na lodi ‚Toho, jenž se nachází ve své jeskyni‘“ a svátek spojuje s přinášením celkem nevelké oběti 1300 porcí chleba a piva a jednoho býka (Helck 1977: 59). Svátek se konal 25. dne (v pozdějších dobách 26. dne) 4. měsíce doby záplavy.

Na dokumentu 13 1a–c z Neferirkareova archivu, datovaného do 26. dne 4. měsíce doby záplavy roku 3. příležitosti (sčítání dobytka) za vlády Džedkarea, se dochoval text s rozpisem úkolů týkajících se Sokarova svátku (Posener-Kriéger 1975: 61–62, 549–553). Sekce *wšš* fýly *t3-wr* dostala za úkol uklidit chrám, připravit dvojici florálních kultovních předmětů *wh* a kultovní předmět *tb3*, zajistit zádušní hostinu v obětní síni a přinést příslušné kultovní nádoby z elektra a asijské mědi aj.

Citované kultovní předměty při obřadu reprezentovaly krále, oslavné texty recitoval kněz předčítatel. Ke dvěma předmětům *wech*, zvaným „ten, jenž stoupá k Reovi“ a „ten, jenž se spojuje s Reem“, bylo přiděleno šest mužů. Posenerová-Kriégerová v těchto předmětech vidí symboly evokující zemřelého krále v jeho solárním aspektu, které představují dvě fáze každodenní identifikace krále s Reem. *Wh* je někdy považován za fetiš, jindy za papyrové žezlo, kolem jehož stonku je ovinut proužek látky a na květu jsou vztyčena dvě pštrosí pera. Původ tohoto fetíše bývá spojován s hornoegyptským městem Kúsija a kultem místní bohyně Hathory (Behrens 1986: 820; Beinlich 1984: 73). V Neferirkareově archivu se *wh* znovu objevuje na zlomku papyru 14 A, kde je uveden jako jeden ze zlatých kultovních předmětů použitých při recitačním obřadu *wdnt ihy*, „předkládání chvalořečení“. Méně jasný je v Sokarově svátku význam kultovního předmětu *tb3*, jehož převzetím jsou v citovaném textu pověřeni dva muži. Je zajímavé, že i předmět *tb3*, považovaný za druh žezla, je v pozdějších Textech rakví doložen v souvislosti s Hathorou.

Přinášení obětních darů zemřelým během Sokarova svátku ostatně vyplývá také z úkolu připravit *pwt-hrw*, „zádušní hostinu“ v citovaném dokumentu 13 1a–c. V pořádání této zádušní hostiny a následném rozdělování obětí na celém pohřebišti hrály významnou roli královské pyramidové komplexy. Je proto možné, že právě k Sokarovu svátku se vztahuje poněkud záhadný neúplný text na zlomcích papyru 47 A–48 A z Raneferefova archivu (obr. 2 a 3; Posener-Kriéger – Verner – Vymazalová 2006: 265–266, 352–353, pls. 47–48). Text uvádí velké množství obětních darů distribuovaných prostřednictvím Ptahova chrámu v Memfidě a pravděpodobně také Raneferefova zádušního chrámu. Tyto obětní dary mj. zahrnovaly 13 býků denně po dobu 17 po sobě následujících dní, tedy celkem 221 býků! Sotva si lze na memfidském pohřebišti představit jinou významnou událost, při níž by padlo za oběť tolik býků, než jeho největší – Sokarův – svátek. V rámci tzv.

Obr. 4 Zlomky a rekonstrukce části nápisu B z Niuserreova slunečního chrámu v Abú Ghurābu týkající se Velkého svátku (podle Helck 1977)

oběžné (tzn. postupně přerozdělované) oběti by maso těchto býků umožnilo přinést dary v královských i soukromých hrobkách na celé memfidské nekropoli a při obětních obřadech ještě nakrmit tisíce jejich účastníků. (Odhaduje se, že z jediného býka se mohlo připravit až tisíc porcí masa.)

Kromě býků se při této významné události z Ptahova chrámu přineslo množství dalších obětí, tisíce kusů různých druhů pečiva, stovky džbánů piva a mnoho kusů drůbeže. Ještě větší množství obětí, s výjimkou býků (pouze 12), prošlo podle citovaného dokumentu při této příležitosti Raneferefovým zádušním chrámem. V souvislosti s tak velkým množstvím obětí vyvstává celá řada dalších otázek, z nichž některé se týkají Ptahova chrámu, jeho majetku a role při Sokarově svátku, ale i dalších svátcích na nekropoli. Do nového světla se také dostává úloha zádušních chrámů při přerozdělování obětí na nekropoli a s tím pravděpodobně související poměrně velká a od počátku 5. dynastie se postupně dále zvyšující skladovací kapacita těchto chrámů. Důkladnější pojednání o těchto otázkách ale už není předmětem tohoto textu.

Citovaný dokument 47 A–48 A z Raneferefova archivu se sice velmi pravděpodobně vztahuje k významné, 17 dní trvající události, kterou patrně mohl, ale nemusel nutně být Sokarův svátek. Kromě Sokarova svátku totiž v egyptském

kalendáři svátků ve Staré říši existoval ještě jiný, zvaný *hb wr*, „Velký svátek“, který byl také spojený s přinášením velkého množství obětí. Napovídá to text na zlomku č. 458 z nápisu B z Niuserreova slunečního chrámu (obr. 4; Kees 1928: Bl. 31; Helck 1977: III.1–13), na němž je v jednom sloupci uveden Velký svátek a v následujících dvou dalších sloupcích přinesení oběžné oběti poměrně vysokého počtu zvířat: jednoho žírného býka *iw3*, dalších jedenácti býků, jedné gazely, jednoho dalšího býka a dalších dvou žírných býků *iw3*, sto býků a dvou gazel. Bohužel, předcházející i následující text v těchto sloupcích chybí, takže nevíme, jestli se obětiny vztahují k Velkému svátku, nebo představují nějaký celkový součet obětí atp. Velký svátek bývá v seznamech svátků ze Staré říše uváděn mezi Sokarovým svátkem a *rkḥ*, „svátkem zápalné oběti“. V pozdějších dobách se Velký svátek slavil 4. dne 2. měsíce doby rozpuku.

Výše uvedený text ukazuje, jak obtížná a mnohdy jen hypotetická je interpretace soudobých písemných pramenů vypovídajících o zádušních kultech na memfidské nekropoli. Zároveň ale tyto prameny také napovídají, jak významnou roli tyto kultury hrály v hospodářském a náboženském životě země. A v neposlední řadě také vyvracejí představu, že nekropole byla jen tichou, opuštěnou říší mrtvých v poušti, oddělenou od světa živých v nilském údolí.

Literatura:

- Behrens, Peter: 1986 „Uch“, in: Helck, Wolfgang – Otto, Eberhard (eds.). *Lexikon der Ägyptologie 6*, Wiesbaden: Harrassowitz, sl. 820–821.
- Beinlich, Horst: 1984 „Qusae“, in: Helck, Wolfgang – Otto, Eberhard (eds.). *Lexikon der Ägyptologie 5*, Wiesbaden: Harrassowitz, sl. 73–74.
- Faulkner, Raymond O.: 1969 *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, Oxford: Clarendon Press.

- Gaballa, G. A. – Kitchen, K. A.: 1969 „The Festival of Sokar“, *Orientalia* 38, s. 1–78.
- Helck, Wolfgang: 1977 „Die ‚Weihinschrift‘ aus dem Taltempel des Sonnenheiligtums des Königs Neuserre bei Abu Ghurab“, *Studien zur altägyptischen Kultur* 5, s. 47–78.
- Chassinat, Émile Gaston: 1966–1968 *Le mystère d’Osiris au mois de Khoia*. I–II, Le Caire: Institut français d’archéologie orientale.
- Kees, Hermann: 1928 *Das Re-Heiligtum des Königs Ne-woser-re (Rathures)*, Bd. 3. *Die grosse Festdarstellung*, Leipzig: Hinrichs’sche Buchhandlung.
- Posener-Kriéger, Paule: 1976 *Les archives du temple funéraire de Néferirkare-Kakaï. Traduction et commentaire I–II*, Le Caire: Institut français d’archéologie orientale [Bibliothèque d’étude 65].
- 1995 „Fragments de papyrus“, in: Verner, Miroslav. *The pyramid complex of Khentkaus*, Praha: Czech Institute of Egyptology, Faculty of Arts, Charles University in Prague [Abusir III], s. 133–142.
- Posener-Kriéger, Paule – Cénival, Jean-Lois de: 1968 *The Abu Sir Papyri*, London: Trustees of the British Museum [Hieratic Papyri in the British Museum. 5th series].
- Posener-Kriéger, Paule † – Verner, Miroslav – Vymazalová, Hana: 2006 *The pyramid complex of Raneferef. The papyrus archive*, Prague: Czech Institute of Egyptology, Faculty of Arts, Charles University [Abusir X].
- Wohlgemuth, Gottfried: 1957 *Das Sokarfest*, Göttingen (nepublikovaná disertační práce).

Abstract:

About the feast of Sokar in the Memphite necropolis

The feast of Sokar ranked among major festivals celebrated in the Memphite necropolis. Fragments of papyri found in Raneferef’s mortuary temple, which concern a large amount of offerings distributed from the cited temple and the Temple of Ptah, probably refer to this feast.